

הקדמה למהדורה השנייה של הספר

כשפנה אלי, לפני חצי שנה, ידידי פרופ' נתן רוטנשטרייך, המכהן כיושב ראש המכון לפילוסופיה באוניברסיטה העברית בירושלים, והציע לי להוציא לאור במהדורה שנייה מצולמת את ספרי "מבוא לתורת ההכרה" לא האמנתי למשמע אוזני. נזכרתי בשמו של מחזהו של איבסן "כשאנו המתים קמים לתחייה" והגה אף כאן התגשם הדבר בעזרתה של הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס של האוניברסיטה העברית.

הוצאתו לאור מחדש של הספר מחייבת אותי להצטדק על שלא המשכתי בעבודה, שבה החילתי לפני ארבעים שנה. פרשה זו היא חלק מכאיב למדי באוטו-ביוגרפיה שלי ואני מבקש לספר כאן את הדברים.

עליתי ארצה בשנת 1920, לאחר שכיהנתי במשך שנה אחת, לאחר מלחמת העולם הראשונה, כמזכיר הלשכה לענייני תרבות, שנוסדה אז על-ידי ההנהלה הציונית בלונדון. כבר אז החילתי בעבודה על ספר זה. מדי ערב, לאחר שגמרתי את העבודה המשרדית הרועשת, ישבתי בשקט של המזיאון הבריטי והרברתי לקרוא. אלה היו התחלותיו של הספר. כשעליתי ארצה ונעשיתי מנהלו של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי המשכתי לכתוב את ספרי בעזרת אוצרות בית הספרים שלנו. כשנוסדה האוניברסיטה העברית בשנת 1925 ואני נעשיתי בה, בשנת 1928, מורה לפילוסופיה, יכולתי להרצות בפני תלמידי על הבעיות שהעסיקו קוני בענייני תורת ההכרה (ההרצאות התקיימו אז בביתו הפרטי של פרופ' א' רופין ברחוב החבשים, לא רחוק מבית-הספרים דאז) וכך הלך והתגבש הספר, וחלקים ממנו הופיעו בבימות שונות, שכן אי אפשר היה עדיין להוציא בארץ את הספר. לעזרתי בא ד"ר יהודה אבן שמואל, שכיהן כמזכיר מחלקת התרבות של הוועד הלאומי, והעמיד לרשותי את מזכירו דאז, מר ש' קדרי, שבעזרתו השלמתי את הספר.

גורלו של הספר לא הבטיח טובות. מייד לאחר הדפסתו הוחרמה המהדורה על-ידי הבנק בשל חשבונות בין הבנק והוועד הלאומי, ועברו שבועות עד שהצלחנו לשחרר את הספרים. יתרה מזו, לספר לא היה הד. לא נדפסה עליו ביקורת רצינית והעיתונות העברית הסתפקה בתרועעות ניצחון: "יש לנו תורת-ההכרה בעברית!". תלמידי אמנם למדו את הספר לקראת בחינותיהם, אבל הבעיות עצמן שנדונו בו היו רחוקות מהם. מספר התלמידים והחברים שהתעניינו בהן, נער יספרם. היישוב היה עסוק באותם ימים בשאלות הנוגעות לבניין הארץ ולבניין חברה חדשה והשאלות הללו העסיקו את מיטב הכוחות האינטלקטואליים של היישוב. אמנם בעולם הגדול לא חדלו מלעסוק בשאלות האמת וההכרה, אבל

ספר עברי על שאלות אלה היה בחינת ספר חתום בשביל קהל המעוניינים בהן, ומימלא שותקה גם התעניינותו של מחבר הספר. ובכל זאת מותר לי לומר: כשקראתי בחודשים האחרונים את ספרו של תומאס ס' קון (Thomas S. Kuhn) *"The Structure of Scientific Revolutions"*, ראיתי כמה גדולה עדיין האקטוא-ליות של הבעיות הנידונות בספר ועל כן אני מודה לנתן רוטנשטרייך על יוזמתו. הספר יוצא בצילום ונבצר מאתנו לעדכן את הכתיב ולהתאימו לכתיב של ימינו. הקורא לא יתקל בקושי בתיקונם של מונחים אחדים (המלה "הרגשה", עמ' 67 למשל, הבאה לתרגם את המונח *"Empfindung"*, *"sensation"* לא נתקבלה ובמקומה נתקבל המונח "תחושה").

הגב' עדנה אולמן-מרגלית הוסיפה ביבליוגרפיה משלימה לשלושים שנים, שחלפו מאז יצא הספר, ואני מודה לה על טרחתה.

ש"ה ב ר ג מן

ירושלים, יח' באלול תשל"ב
(28.8.1972 — יום הולדתו של גיתה)

ד ב ר י פ ת י ח ה

הספר הזה נוצר מתוך הרצאות על תורת-ההכרה שהרציתי בשנות תרפ"ט-תרצ"ט שש פעמים באוניברסיטה העברית. במשך השנים האלה תקנתי וזחרתי ותקנתי את ההרצאות האלה, הן בנוגע לסדר מסירת הדברים והן בנוגע לנקודות לא-מעטות שבהן שיניתי את דעתי או למדתי לדעת מפי אחרים בעיות חדשות ותשובות חדשות. אף-על-פי שהכינותי את הספר הזה במשך שתים עשרה שנה, איני יכול למסרו לידי הקוראים בלי דברי התנצלות אחדים. הספר נקרא "מבוא" ואופי ספרי מבוא כאלה מחייב את המחבר, במדעים אחרים, למסור לקורא המתלמד מסקנות בטוחות של המדע. לצערנו אין דבר זה אפשרי בתחום תורת-ההכרה. אין מסקנות בטוחות שנעשו קנין לכל החוקרים. ספר מבוא יכול למלא את תפקידו בתחום זה רק ע"כ שימסור את דעות בעלי הזרמים השונים ואת דעתו של המחבר בצדן. ספרי מבוא בפילוסופיה אינם באים למסור נכסי צאן ברזל של המדע, אלא ללמד גישה מסוימת אל בעיות המדע. ומבחינה זו הרי מוטב שהמתלמד ישמע על דעות שונות וירגיש, שהעיקר כאן תהליך המחשבה הפילוסופית ולא מסקנתה. שכר השאלה בשאלה ולא בתשובה.

בבעיות אחדות נסיתי ללכת בדרכים חדשות. הנני מזכיר את ההבחנה בין הסובייקטיביות של הברירות והבין-סובייקטיביות של המדע (ע' 34), את מזיגת מבחן הברירות וההסכם בשאלת האמת (ע' 114), את הנחת האידיאליסם המיתודי והאפשרות של השערות מתנגדות הנובעת מתוכו (ע' 229) וכו'. הכיוון של כל ההצעות האלה לפתרון שאלות שונות הוא, כמו שנתברר לי בדיעבד, כיוון אחד: המדע הוא תהליך, התהוות תמידית. העולם של המדע אינו קיים ועומד אלא הוא חידוש ויצירה בלתי-פוסקים. הוא אף הוא אל העולם האובייקטיבי, הנח, אך אינו משיגו, המדע אינו סטאטי ונח גם בבחינת קבוצת משפטים קימת, כמו שרצו לפרשו אחדים, הוא אינו ספר גמור וכתוב אלא ספר נכתב והולך, נוצר והולך, ומקום יצירתו—בנפש החוקרים. מכאן אותה דו-פרצופיות בין אופי סובייקטיבי ואופי אובייקטיבי, שהזנחתה גרמת לבעיות מדומות (ע' 280). ואולם אם המדע הוא בבחינת "הכל זורם", הרי נשאלת שאלת הממשות ביתר שאת. נסיתי בפרק י"ב לתת את תשובתי לשאלה הזאת.

דברים אלו שנסיתי לחדש נמסרים כאן בהיסוסים ופקפוקים. זכרתי : לפני שנים רבות, בהיותי מתלמד במחקר ועסוק בחבור ספרי הראשון, באתי, מלא ספקות בבעיה אחת, אל מורי ז"ל, אנטון מארטי, ושמעתי או ממנו את העצה : "הרוצה להיות חוקר, עליו להעזיז גם לטעות". חוששני שהשתמשתי לא מעט בעצת מורי גם בספר הזה.

תודתי נתונה למר ד"ר יצחק אפשטין שהואיל בטובו לקרא את החלקים הראשונים של הספר.

ד"ר יהודה אבן-שמואל קופמן, המוציא את הספר הזה, טרח טרחה רבה בקריאת ההגהות והיה לי לעזר רב בשאלות הלשון ובשאלות הנוגעות לענין עצמו.

ירושלם, ר"ח כסלו ת"ש

ש. ה. ב.

תוכן הענינים.

פרק א: מהות תורת-ההכרה. — — — — — ע' 3
א. תפקיד תורת-המדע. ב. שני חלקיה: תורת-ההגיון הצורנית
ותורת-ההגיון הטראנסצנדנטאלית או תורת-ההכרה.

פרק ב: תורת-המשפט. — — — — — ע' 8
א. מהות המשפט, משפט ושאלה, צורה וחומר. ב. תורת-המשפט של
פריגה. ג. משפטים בעלי הצורה "ס' הוא פ'", האוגד והוראותיו השונות.
ד. משפט היחס. ה. משפט הישות. הישות—תואר? הראיה האונטולוגית. ו. טענותיהם
של יום וקנט. ז. תורתו של ברנטאנו על משפטי-הישות. ח. המשפטים נטוליי-
הנושא. ט. שני משלים של משפטי-ישות אצל ברנטאנו: משפטי-התחושה
והמשפטים הכלליים-החיוביים. המשפטים הכלליים-החיוביים והסברתם
כשליילים. יא. הפולמוס מסביב לשאלה בדבר אי-תלות הככות בישות.
יב. הטענה המכריעה נגד העמדת כל המשפטים על משפטי-ישות. יג. אמת
וישות. יד. דר-משמעות של הנוסח "ס' הוא פ'". טו. הפולמוס בין-ברנטאנו על
מיבן הישות. טז. מושג הישות בתורת-ההגיון המתמטי. יז. שלשה מיני
הסברת היש. ארבעת הסוגים העיקריים של המשפט.

פרק ג: מבחן האמת א'. — — — — — ע' 28
א. הבעיה. ב. הברירות. ג. האם היא רגש? ד. הברירות המדומה.
ה. הבחנתו של ג. הארטמן בין ברירות אובייקטיבית לברירות סובייקטיבית.
ו. טענותיו של נלסון נגד מבחן האמת בכלל. טענות נגד הברירות כמבחן
פסיכולוגי. ז. הברירות מבחן סובייקטיבי והמדע עובדה אובייקטיבית, בין-
סובייקטיבית. ח. הברירות כתופעה הבאה לפני המדע הבין-סובייקטיבי ואחריו.
ט. התלכדות המשפטים כמבחן האמת. התלכדות הדימויים בחלום ובחיים
הצרים. יא. טענות נגד מבחן ההתלכדות. האם אין אפשרות של בידוד המשפטים?
יב. האם מספיק הליכוד כמבחן האמת? יג. שני המבחנים ושימושם במבנה
המדעים. יד. משפטי הזהות ומשפטי הסתירה הנחות קודמות למדע בכללו.

פרק ד: מבחן האמת ב': הפרגמטיסם. — — — — — ע' 46
א. יצירתו מתוך מושגי הפיסיקה. ב. התפיסה המכשירית של האמת.
דרגות ה"אמת". ג. הפרגמטיסם אצל ניצשה. ד. אמונתנו באמת ומימוש האמת.
ה. בקורת הפרגמטיסם. ו. התורה האימותית של המשמעות.

פרק ה: מבחן האמת ג': ההסכם. — — — — — ע' 63
א. הפילוסופיה של הכאילו. ב. המדע כבנין: המיתודה של גלילאי.
ג. בנין ובודות במדע. ד. מבחן הפשטות. ה. הסברות הפשטות: אבינאריוס, מאך.

ו. הסברות אחרות: גסות המכשירים, נוחיותו של האדם, אי־בהירות מושג הפשטות, הסתגלות שכלנו לטבע, ז. תורתו של דינגלר, דרך המיצוי, ח. הויכוח בין לירוא ופואינקרה על גבולות תורת־ההסכם, ט. הפיכת חוקי־הטבע לכללי הלשון, י. תורת־ההסכם אצל הניאופוסיטיביסטים, יא. בקורת, יב. סיכום.

פרק ו: מהות ההכרה ומהות האמת. — — — — ע' 87
א. יחס ההתכוונות, ב. מה הוא המושא שלה? ג. מושא ראשוני ומושא שני (פנימי), ד. תולדות מושג המושא הפנימי, ה. הישות האובייקטיבית אצל דיקרט, ו. הפולמוס בין קטירוס לדיקרט, ז. האידיאה אצל לוק וברקלי, ח. הבעיה אצל האחרונים: סטאוט, ט. סיכום הבעיה של המושא הפנימי, י. תורתו של ב. רסל, יא. לייבניץ, ריינהולד, יב. משל התבנית אצל לייבניץ, יג. מארטי: הבחנה בין יחס לקביעה יחסית, יד. בעית היחסים הפנימיים והחיצוניים, טו. הגדרת האמת אצל יצחק ישראלי, טז. האמתות כשהן לעצמן, התוקף האובייקטיבי, יז. תורת מארטי על האמתות הקיימות בפני עצמן, יח. התורה הגנוסיאלוגית של ברנטאנו, יט. מקור מושג האמת לפיו: הברירות, כ. יתרונות התפיסה הזאת, כא. הרחבת הברירות ע"י ההסכם ותוצאותיה לגבי התורה הגנוסיאלוגית.

פרק ז: ההעצמה. — — — — — ע' 119
א. ההעצמה כבניית העצם, ב. הקטיגוריות, חומר וצורה, ג. שתי שכבות בתודעה (שטומפף, הוסרל), תלות הדדית של החומר והצורה, ד. תפקיד דו־צדדי של ההעצמה: בונה היא עולם בין־סובייקטיבי מתוך חומר־בנין סובייקטיבי, ה. ההרגשה נושאת את הצורה השכלית, אבל מהותה הפנימית אינה נכנסת לקביעת העצם, ו. משפט־התחושה ומשפט־הנסיון, ז. לוח הקטיגוריות של קנט, ח. השגות עליו, ט. דרגות ההעצמה, הממשי כדרגה עליונה של ההעצמה, י. העצם הממשי כמטרה באינסוף, יא. המהפכה הקופרניקנית והסברתה במושג היש, יב. חלום וממשות, יג. הישנם חוקים החלים על כל נסיון? הגבלת מושג האפשרות מבחינה טראנסצנדנטאלית, יד. החוקים העליונים של כל נסיון לפי קנט, מדע־הטבע הטהור, טו. ההוכחה הטראנסצנדנטאלית, הוכחת חוק הסיבתיות כדוגמה, טז. שאלת התפתחות האפירורי, ארבע השקפות על הגיאומטריה הבלתי־אבקלידית כדוגמה, יז. בעית הסיבתיות בפיסיקה החדשה, סיכום.

פרק ח: המשפטים המנתחים והמרכיבים, — — — — ע' 146
א. חלוקת המשפטים למנתחים ומרכיבים אצל קנט, ב. האם החלוקה הזאת יחסית היא? ג. המשפטים המנתחים של קנט והאמתות ההכרחיות של

לייבניץ. ד. טענותיו של לוצה נגד אפשרות המשפטים המרכיבים ומה שאפשר ללמוד מהן. ה. תורת הסגולה. ו. המשפטים המאזנים אצל לוק. ז. מושגים סובלים זא"ז ומושגים הפכיים. ח. חוק ההיקבעות. ט. שאלת קביעת המונחים "מנתח" ו"מרכיב". הבחנת ארבעה סוגים של משפטים. י. תורותיהם של בולצאנו, הוסרל, קרנפ על המשפטים המנתחים. יא. משא-הנפש של מימון: הפיכת המשפטים המרכיבים למנתחים. הרצון האלוהי אצל לייבניץ והנסיון האפשרי אצל קנט. החשיבות העקרונית של המשפטים המרכיבים אפריורי.

פרק ט: השכלנות של העולם. — — — — — ע' 164
א. ספקותיו של יום. ב. תשובתו של קנט: ההוכחה הטראנסצנדנטאלית.
ג. זו חלקה רק על עולם הגסיון. ד. אולם גם בגבולות אלו אינה מספיקה. תורת המקריות הבלומה. ה. עיגול הקסמים בהוכחה של קנט. ו. המסקנות החיוביות שלה. ז. עמדתו של ליואיס: אין החוקיות זקוקה להסברה. ח. טענות נגדו: הנבואה במדע. ט. תשובתו של פופר: הבעיה — בעיה מדומה? עמדת תורת ההסכם: החוקיות רק בתוך היצירה המלאכותית של המדע. יא. השלמת ההוכחה הטראנסצנדנטאלית ע"י הנחת סידור טרום-תודעתי של ההרגשות. יב. האידיאליסם הסובייקטיבי של שופנהאואר ושל אחרים. יג. הפתרון החמרני. יד. שכלנות העולם כהנחה מכוונת. טו. תורתו של קנט על התכליתיות הצורנית כדוגמה של הנחה מכוונת. טז. ההנחה המכוונת כפתרון שאלתנו. גבול ההכרה: האמונה בחוקיותו של העולם.

פרק י: האידיאליסם. — — — — — ע' 190
א. האידיאליסם והריאליסם. ב. שלשת הזרמים של הריאליסם.
ג. שלשת הזרמים של האידיאליסם. ד. סקירה כוללת והקדמת המסקנות.
ה. שלש טענות של האידיאליסם. ו. טענת היחסים הפנימיים. ז. ביסוס האידיאליסם על ההסברה הקופרניקנית של מושג הישות. ח. האידיאליסם המיתודי. ט. האידיאליסם והאמתות כשהן לעצמן. י. האינטרוייקציה. יא. טענת הסוליפיסם. יב. שותפות העולם מנקודת-מבט אידיאליסטית. פתרונות מטפיסיים. יג. פתרונותיהם של הוסרל, ליואיס, קרנפ.

פרק יא: הריאליסם. — — — — — ע' 218
א. הריאליסם של המין הראשון. ב. הריאליסם של המין השני.
"ריאליסם בקרתי". תורת הסימנים של הילמהולץ. ג. חוק הכושר המיוחד אשר לחושים. ד. מטרת המדע מובנת רק מבחינה ריאליסטית? ה. המשך הטענה הזאת. ניסוחו של קילפה. ו. הריאליסם מן המין השלישי. ז. התודעה כ"מבצר במצור"? ח. בקורת חוק הכושר המיוחד. טענת ה"טלפון" של לוצה.

ט. התחושה כמבחר. משל הראדיו. האידיאליסם המיתודי וגמישותו. משל מתורת הקוואנטיים. יא. חוק הכושר המיוחד ועמדת האידיאליסם המיטפיסי. יב. יחסיות ההרגשות אינה ראייה לאידיאליסם. הריאליסם היחסי. יג. בקורת האידיאליסם הזה ושיבה אל האידיאליסם המיתודי. יד. הטענה ה"גיאולוגית". טו. דעת הפוסיטיביסם שהבעיה מדומה היא. דעה זו נדחית. טז. מעבר לפרק הבא: האידיאליסם המיתודי כסוליפיסם מיתודי.

פרק י"ב: האמת והממשות. אני ואת ה. — — — — — ע' 242
א. בעית הממשות במדע. ב. אני חושב, לכן אני ישני. ג. "מאה שקל" ו"אני". ד. ממשות אובייקטיבית כאידיאל אינסופי. בקרתו של פיכטה. חשיבות הכרת האני. ה. מציאות העצמים ניתנת רק ע"י בבואותיהם. ו. מציאות הזולת בניגוד למציאות העצמים. ז. בעית ה"הבנה". ח. הסברת ממשות הזולת בדרך ההעצמה. שתי דרכים. ט. דרך היקש האנלוגיה. חמש טענות שכנגד. י. דרך ההתמזגות. יא. בקורת. יב. נסיון האתה כנסיון ראשוני. יג. הנני חושב על הזולת, לכן הוא נמצא. ריאליסם לגבי הזולת וריאליסם לגבי העצמים. הבדלם. יד. בעית ה"אנחנו". אני חושב, לכן אנחנו ישנו. טו. ראשוניות ה"אנחנו" לפי פיכטה: ממשותו של הזולת היא תנאי לתודעת חירותו. טז. השפה כביטוי זיקת האני לאנחנו. העולם האובייקטיבי ותוקף החוקים ביטוי אחר לזיקה זו. יז. פייארבאך ואדלר: הזיקה החברתית של התודעה הפרטית קשורה לתביעת האמת. האמת היא אמת שבחברה.

פרק י"ג: על גבולות הדעת. — — — — — ע' 265
א. הבעיה. ב. אי-התאמה בין הדברים ובין מושגינן. לוק. ג. חוסר מעבר מהחוקים הכלליים אל העובדות הפרטיות. ד. הגבלות השכל הדיסקורסיבי. ה. החווייה הבלתי-אמצעית והמדע. ו. שכל סופי ושכל אינסופי. ז. אי-התאמת המדע הבין-סובייקטיבי להרגשה הסובייקטיבית. ח. בעית האינסומורפיה כגבול למדע. ט. ה"כתם העיוור" בהכרה: אין הנושא יכול להכיר את עצמו. י. המשפט של גידל בלוגיקה המתמטית. יא. בעית המעבר מן העולם האובייקטיבי אל החווייה — בעיה מדומה. די-בוא-ריימון. יב. הגבלות המדע בהיותו רק אחד האופנים של עיצוב-הניתן ע"י הרוח. משל מן הפיסיקה: אפשרות מערכות שונות. המיתוס. יג. מיתוס ומדע, המדע כולל את כל הגישות ע"י סבלנותו וחירותו.

מפתח העניינים. — — — — — ע' 287
מפתח השמות. — — — — — ע' 297
ביבליוגראפיה משלימה (ת"ש — תשל"ב) — — ע' 307

ה ק ד מ ה

על השאלה: מהי הפילוסופיה, השיבו חוקרים שונים בתקופות שונות תשובות שונות. אולם למרות כל שנויי הדעות וההגדרות ישנו יסוד אחד משותף לכל התשובות האלה: עמדתו של הפילוסוף מול העולם, באשר הוא פילוסוף, שונה מעמדת יתר אנשי המדע. גם איש המדע עצמו, כשהוא עובר לידי התפלספות על המדע שלו, מוכרח לשנות את עמדתו. נביא שלש דוגמאות להגדרות הפילוסופיה שהוגדרו בערך בה בתקופה: היגל הגדיר את הפילוסופיה כתבונה התופסת את עצמה ככוליות ההויה; הרבארט הגדיר אותה כמדע המעבד את המושגים, מטהרם מסתירות ומשלימים; מימון הסביר, שהפילוסופיה במובנה המדויק אינה אלא תורת לשון כללית. שלש התשובות האלה שונות בודאי זו מזו בתכלית השנוי, אולם דעה אחת משותפת לכולן, והיא — שבפילוסופיה הושבת התבונה על עצמה ועושה את עצמה ענין לחקירה. האדם כפילוסוף כאילו מפקיע את עצמו מתוך החיים שבתוכם הוא שקוע כאדם וגם כאיש המדע, מסתכל בעצמו ועושה את עמדתו הרגילה מושא (אוביקט) להסתכלותו ולחקירתו. במובן זה יכול היה מימון לומר, שהפילוסופיה היא יותר ממדע, היא מגמה זכלית. במגמה זאת אנו מעמידים, כביכול, את החיים ממולנו, חוקרים אותם וקובעים את היסודות הצורניים (הפורמליים) שבהם.

בעמדה הצורנית הזאת של הפילוסופיה מול החיים טמון הקשי המיוחד שבה, אבל בה מבוסס גם ערכה ההשכלתי המיוחד. לכאורה מרחיקה אותנו הפילוסופיה מן החיים, אבל לאמתו של דבר היא מקרבת אותנו אל החיים באשר היא נותנת לנו את האפשרות למבט מקיף יותר וחודר יותר, שמתוכו נוכל להעריך את החיים הערכה חדשה.

אולם התרחקות זאת מן החיים פירושה — התאמצות, ולפעמים אפילו כאב. הפילוסוף מוכרח לשאול שאלות במקום שאין, לכאורה, יסוד לשאלות ושהכל נראה חלק וברור. דבר זה בולט ביותר בתורת ההכרה, שבה אנו חוקרים את שאלת האמת ורואים מה גדול במדע החלק שהוא פרי בנינו אנו וכאילו ניתן לחופש הכרעתנו. אולם חדירה עמוקה יותר לתוך הענין תשחרר אותנו מן הסכנה של הספקנות הצפויה כאן.

בעריכת החומר של תורת ההכרה אי אפשר לסדר אותו כך, שהתיאור יעבור בהדרגה מן הקל אל הכבד. אין להמנע מכך שפעמים, בפרט בהתחלה, יתקל הקורא בקשיים. אולם אין להבהל מפני הקשיים האלה: הפרקים הבאים יסירו אותם, במדה האפשרית.

הערות אחדות בנוגע לספרי עזר רצויים. קודם כל הננו יועצים לקרוא את הטכסטים של הפילוסופים הקלסיים עצמם. באוסף לספרי מופת פילוסופיים הנערך על ידי הפרופיסור ח. רות בהוצאת הספרים שעל יד האוניברסיטה העברית כבר יצא חלק גדול של הטכסטים האלה בתרגום עברי.

ואשר לספרי עזר- על תורת ההכרה: ספרות עברית על תורת ההכרה כמעט אין. הנני יכול רק להעיר את הקורא על ספרי ב. רפפורט: "הכרה ומציאות" (תרפ"ד) ו"הוגים והגינות" (תרצ"ו) ועל התרגום העברי (למ. שטרנברג) של "בעיות הפילוסופיה" לב. רטל (תרצ"ז). ספרי על "הפילוסופיה של ע. קנט" (תרפ"ז) ו"הפילוסופיה של שלמה מימון" (תרצ"ב) דנים בחלקם הגדול על תורת ההכרה אצל שני הפילוסופים האלה. כמו כן עלי להזכיר את "עיקרי תורת ההגיון" לאנגלי ב. בוזנקט שיצאו בשנת תרצ"ז בתרגומו של קופלביץ ובעריכתו של הפרופיסור ח. רות בכתב-מכונה ע"י האוניברסיטה העברית.

מספרי-למוד לועזיים על תורת ההכרה הנני מזכיר:

Aster, Prinzipien der Erkenntnislehre, 1913.

Carr, The Problem of Truth (The People's Books), 1913.

J. Cohn, Voraussetzungen und Ziele des Erkennens, 1908.

Joachim, Nature of Truth, 1906.

Messer, Einführung in die Erkenntnistheorie, 1921.

Montague, The Ways of Knowing, 1925.

Reid, Knowledge and Truth, 1923.

Schlick, Allgemeine Erkenntnislehre, 1925.

תולדות הפילוסופיה החדשה מנקודת-מבטה של תורת ההכרה נכתבו על

ידי קסירר

Cassirer, Das Erkenntnisproblem in der Philosophie und Wissenschaft (שלשה כרכים) der neueren Zeit, 1911.

ביבליוגרפיה כוללת לתורת ההכרה יש למצא ב Encyclopedia Britannica מהדורה 14, ערך Knowledge, ע' 465.

הקורא החפץ להעמיק את ידיעותיו ימצא חומר רב בספרים שהובאו בהערות הספר. את ההערות האלה הננו מדפיסים לחוד בסוף כל פרק, והקורא המסתפק במועט אינו זקוק להן.

מ פ ת ח ה ש מ ר ת

- 240, 232, 167, 28 Epikuros אפיקורוס
 44, 36 Platon אפלטון
 242 אמת כמסכת
 67 -ואריסטו
 179 -וגלילאי
 106 -וקנט
 111, 109 -פירוש של לוצה
 -השפעות בתורת-ההכרה
 Aristoteles אריסטו
 19 -הבחנה בין היש כנמצא והיש כאמת
 162, 153 -הבדל רק בתוך הסוג
 115, 93, 91 -הסברת התחושה ע"י הצורה
 262, 242 -ואפלטון
 65 -וגלילאי
 43, 28 -יסודות המדע
 162 -משפט ומושג
 155, 151 -סגולה
 70 -פשטות הטבע
 269 -קדמות העולם
 24, 20, 18, 17, 12, 8, 6, 5 -תורת המשפט
 103 -תכונה יחסית
 224, 190 Arnauld ארנו
 85 Ernst ארנסט
 238 Bavink באווינק
 163 Behmann בהמן
 285, 272, 264, 261 Buber בובר
 162, 151, 26, 16, 2 Bosanquet בוזנקט
 217, 211, 190
 187, 168 Boutroux בוטרו
 72 Boyle-Mariotte בויל-מריוט
 Bolzano בולצאנו
 217, 216, 205, 192 Avenarius אבינאריוס
 262, 253, 225
 249 Eddington אדינגטון
 189 Adickes אדיקס
 240, 215, 197 Adler, Max אדלר, מכס
 264, 263, 262, 260
 86, 41 Aharoni אהרוני, יוסף
 52 Ovidius אובידיוס
 115, 31, 28 Augustinus אוגוסטינוס
 240, 232
 70 Euler אוילר
 286 Unger אונגר
 231 Ostwald אוסטוואלד
 183 Occam אוקאם
 43 Ur אור
 27 Ushenko אושנקו
 116 Ueberweg איברווג
 188 Ewald איוואלד
 239, 216, 215 Evans איוואנס
 217, 208, 43, 31 Isenkrahe איזנקראהה
 6, 4 Itelson איטלסון
 86 Ajdukiewicz איידוקיביץ
 240 Eisler אייזלר
 188 Aicher אייכר
 145, 78, 76, 57, 55 Einstein איינשטיין
 267, 185
 241, 62 Ayer אייר
 43, 30 Elsenhans אלזנהנס
 263, 240, 228, 103 Alexander אלכסנדר
 189, 181 Engels אנגלס
 239, 216, 2 Aster אסטר

- 145, 144, 142, 131 Brunschvicg ברונשוויג
 61 Brooks ברוקס
 241 Barrett ברט
 62, 57, 55 Bridgeman ברידג'מן
 86 Britton בריטון
 Brentano ברנטאנו
 27, 19 – אוגד בעל הוראה אחת
 203, 109, 107 – אמת, תפיסה גנוסיאולוגית
 44, 30 – ברירות
 118, 113, 109 – ברירות מקור האמת
 88 – התכוונות
 123 – התכוונות וקטיגוריות
 97 – ו.ב. רסל
 115, 88 – חלוקת התופעות הנפשיות
 26, 19 – ישות ואמת
 110, 19 – "מהויות אידיאליות" הן בדויות
 87 – מהות התודעה
 111 – "המהפכה הקופרניקנית" של ב.
 89 – מושא פנימי ומושא ראשוני
 115, 90 – מושא פנימי, תולדותיו
 162, 153 – מושגים הפכיים
 26, 14 – משפט אינו הרכב מושגים
 24, 22, 20, 17 – משפט ישות
 159, 16 – משפט "כללי-חיובי" הוא שלילי
 117 – קביעה יחסית
 24, 8 – תורת המשפט
 26, 22, 16 – תחושה כמשפט ישות
 Berkeley ברקלי
 116, 94 – אידיאה
 227, 215, 197, 196, 190 – אידיאליסם
 264, 257, 239, 233
 94 – ביטול העצם
 98 – ו.ב. רסל
 140 Gauss גאוס
 210 Galle גאלה
 115, 98, 90 – דימויים מחוסרי-עצם
 163, 157 – הגדרת המשפט המנתח
 27, 24, 22 – משפט ישות
 110, 109, 105 – משפט כשהוא לעצמו
 197, 117
 161, 147 – משפט מרכיב
 25, 9 – משפט שלילי
 72 Boltzmann בולצמן
 239, 229, 226 Bunge בונגה
 85 Buzello בוצלו
 35 Borel בוריל
 85, 72 Born בורן
 241 Boehme ביהמה
 239 Bayliss בייליס
 27, 23, 21 Bain בין
 263, 238 Becher, Erich בכר, אריך
 238, 191 Becher, Ernst בכר, ארנסט
 263, 251
 62 Black בלק
 86 Benrubi בנרובי
 145, 62 Benjamin בנימין
 115, 85, 83, 61, 27 Bergmann ברגמן
 188, 187, 163, 162, 161, 144, 143
 264, 263, 262, 241, 240, 238, 214
 286, 285
 239, 227, 145, 62, 44, 35 Bergson ברגסון
 Bradley ברדלי
 190 – אידיאליסם
 116, 96 – המופיע הוא בעל-קיום
 103 – יחסים פנימיים
 84, 68 – מדע ובודות
 15 – משפטים סתמיים
 162 – קשי במשפטים מנתחים
 24 – תורת-המשפט
 226 Broad ברוד